

گلچین عرفانی امام خمینی

دکتر هادی وکیلی

معاونت پژوهشی

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی
وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)

۱۳۸۳

وکیلی، هادی، ۱۳۴۲ -

گلچین عرفانی امام خمینی / نویسنده هادی وکیلی. - تهران: پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی، معاونت پژوهشی، ۱۳۸۳.

ISBN 964-7986-17-3: ۱۶۰۰۰ ریال

۲۶۴ ص.

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیا.

فارسی - عربی.

کتابنامه به صورت زیرنویس.

۱. خمینی، روح الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹ - ۱۳۸۸ - نظریه درباره عرفان. ۲. عرفان، الف. پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی. معاونت پژوهشی. ب. عنوان.

۹۵۵/۰۸۴۲

DSR ۱۵۷۴/۵۱

۴۳-۲۵۷۸۸ م

کتابخانه ملی ایران

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی
وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)

گلچین عرفانی امام خمینی

نویسنده: هادی وکیلی

مدیر آماده سازی: مهد محمد حسینی

ویراستاری و نمونه خوانی: اعظم سلیمانی

طرح جلد: علیرضا رضایی

صفحه آرای: مریم قاسمی

ناشر: معاونت پژوهشی، انتشارات پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی

شابک: ۹۶۴-۷۹۸۶-۱۷-۳ سال چاپ: ۱۳۸۳

نوبت چاپ: اول شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

لینوگرافی، چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و نشر عروج

مرکز بخش: مؤسسه چاپ و نشر عروج، خیابان انقلاب، روبروی دانشگاه تهران، پلاک ۱۴۳۰

تلفن: ۶۴۹۳۰۸۱-۳

قیمت: ۱۶۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای ژاندارمری شرقی، پلاک ۱۷۳،

پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی تلفن: ۶۴۰۷۸۰۱ و ۳۶ و ۶۹۵۵۷۳۱ و ۸-۶۹۶۴۹۶۷

Website Address: <http://www.ri-Khomeini.org>

Mailto: info@ri-Khomeini.ac.ir

فهرست مطالب

۸	پیشگفتار نویسنده
۱۵	بخش اول: وجودشناسی
۱۶	وجودشناسی
۱۹	وجود، عدم و ماهیت: احکام کلی
۲۴	وجود و ماهیت: اعتبارات و مراتب
۲۷	احکام عام وجود مطلق و مطلق وجود
۳۴	حقیقت وجود و اوصاف متقابل آن
۳۸	ترتیبات و تعینات وجودی
۴۴	موجودات و استدعای وجود
۴۶	مجموعیت ماهیت و احکام وجود مفاض عام
۴۹	کیفیت صدور و صادر نخستین
۵۴	چیستی حقیقت واجب
۵۶	اوصاف و احکام وجود مطلق واجبی
۶۱	پرسشهای نمونه بخش اول
۶۲	یادداشتها
۶۷	بخش دوم: اسماء و صفات الهی
۶۸	اسماء و صفات الهی

- ۷۲ اسماء و صفات الهی؛ تعریف، جایگاه و نقش آنها در سلسله وجود
- ۷۵ اسماء ذاتی و اسم مستأثر الهی
- ۷۸ مقام و مرتبت اسم رحمن و اسم رحیم
- ۸۴ جایگاه بسمله در تفسیر اسماء الهی
- ۸۹ صفات الهی و نسبت آنها با ذات حق
- ۹۳ تبیین اسم اعظم و مقامات و مراتب آن
- ۱۰۲ اسم اعظم؛ جایگاه و مرتبه آن در میان اسماء الهی
- ۱۰۸ اسم اعظم و خلیفه عظمی
- ۱۱۵ اسم اعظم و نسبت آن با حضرت اعیان
- ۱۱۸ تفسیر و شرح پنج اسم کبیر الهی (عظیم، نور، کامل، عزیز و قدیر)
- ۱۳۱ پرسشهای نمونه بخش دوم
- ۱۳۲ یادداشتها
- بخش سوم: تجلیات الهی**
- ۱۴۳ تجلیات الهی
- ۱۴۴ حضرت مشیت مطلقه و مراتب ظهور و اظهار
- ۱۴۷ مشیت مطلقه و تعینات و تجلیات آن
- ۱۵۹ تعین و نسبت آن با ظاهر و مظهر
- ۱۶۸ کیفیت ظهور و بطون در حق و خلق
- ۱۷۰ تجلی الهی در کلمات و کتب وجودی
- ۱۷۳ تجلی الهی در انسان کامل
- ۱۷۹ اسرار حروف و چگونگی ظهور عالم از آنها
- ۱۸۲ تجلی اعرابی و حقیقت کتاب الهی «قرآن»
- ۱۸۵ پرسشهای نمونه بخش سوم
- ۱۸۷ یادداشتها
- ۱۸۸

۱۹۳	بخش چهارم: عوالم کلی و حضرات خمس الهی
۱۹۴	عوالم کلی و حضرات خمس الهی
۱۹۷	عوالم کلی پنجگانه و نحوه ترتیب و توالی آنها
۲۰۰	نسبت عوالم کلی و حضرات الهی با یکدیگر
۲۰۳	حقیقت عماء و ویژگیهای آن
۲۱۱	تحقیق حضرت عماء از دیدگاه امام خمینی
۲۱۶	نحوه سرّیان حقیقت حق در عوالم هستی
۲۲۲	پرسشهای نمونه بخش چهارم
۲۲۲	یادداشتها
۲۲۵	بخش پنجم: اعیان ثابته
۲۲۶	اعیان ثابته
۲۲۹	اعیان ثابته و تجلّی الهی
۲۳۲	نسبت اعیان خارجی به اعیان ثابته
۲۳۸	اعیان ثابته و انسان کامل
۲۴۴	نسبت عالم با عین ثابت انسان کامل
۲۴۹	پرسشهای نمونه بخش پنجم
۲۴۹	یادداشتها
۲۵۱	نمایه آیات
۲۵۲	نمایه ابیات
۲۵۵	نمایه اعلام
۲۶۱	نمایه روایات

پیشگفتار نویسنده

با توجه به کثرت رو به فزونی علاقه‌مندان به مباحث کلاسیک و اصیل عرفان اسلامی و بنویزه نظر به لزوم آگاهی و درک راست و درست پژوهشگران، دانشجویان و علاقه‌مندان عرفان اسلامی از آثار و آراء عارفان اسلامی و دسترسی آسان به آنها، تدوین مجموعه‌هایی که بتواند به شکلی مناسب به رفع این نیاز بپردازد، امری ضروری و غیرقابل تردید می‌نماید.

مجموعه‌ای که اکنون پیش روی خوانندگان گرامی قرار دارد، کوششی در جهت تأمین هدف فوق است. در این مجموعه به طور اختصاصی به تدوین گزیده‌های آثار و آرای امام خمینی پرداخته و به همین مناسبت نام «گلچین عرفانی امام خمینی» را بر آن نهاده‌ایم.

این گلچین مجموعه‌ای است با ویژگیهای کلی زیر:

- ۱- در نوع خود می‌تواند مجموعه‌ای از مواد درسی مناسب برای دانشجویان عرفان اسلامی در دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد تلقی گردد.
- ۲- مطالب گزیده‌های این مجموعه جامع و متناسب با سطح کمی و کیفی آموزش دانشجویان انتخاب و ویرایش شده است.
- ۳- سیر موضوعات این پژوهش در حد توان متناسب با اهمیت و جایگاه هر موضوع در کلیت عرفان اسلامی طراحی گردیده است.

۴- این کتاب می‌تواند در نوع خود، نخستین گلچین آثار عرفانی از لحاظ محتوایی باشد.

۵- موضوعهای مطرح شده در این پژوهش می‌تواند مداخل مناسبی برای مطالعه آثار عرفانی در حوزه مطالعات اسلامی باشد.

۶- مقدمه‌ها و شروع روشنی که در این مجموعه آورده شده است، آثار و آرای عرفانی امام خمینی را برای خوانندگان واضح و قابل دسترس خواهد ساخت.

این مجموعه شامل پنج بخش می‌باشد که هر کدام تحت عنوانی خاص به موضوعی خاص در عرفان اسلامی می‌پردازد و هر بخش شامل چند گزیده با زیرعنوانهای مربوط است که از آثار مختلف عربی حضرت امام که در آن زمینه مطرح‌تر هستند برگرفته شده است. در هر بخش پس از اتمام گزیده‌ها، پرسشهایی از این متون با عنوان «پرسشهای نمونه» و در پایان، یادداشتهای آن بخش ارائه شده است.

با توجه به اهداف مورد نظر در نگارش این مجموعه و نحوه صورتبندی آن در قالب یک کتاب، ویژگیهای فنی زیر را می‌توان برای آن برشمرد:

۱- یکی از اهداف این کتاب تهیه مجموعه‌ای از مواد مداخلی کلیدی برای وسیعترین دامنه ممکن از رشته‌ها و موضوعات عرفانی با حداقل همه موضوعاتی که در پایه تحصیلی کارشناسی و کارشناسی ارشد فراخور یادگیری هستند، در حیطه جلدی واحد است.

۲- هدف خاصتر این کتاب، قابل استفاده بودن (شاید به عنوان کتاب درسی) برای دانشجویانی است که قصد گذراندن یک دوره مطالعاتی منظم در عرفان اسلامی را دارند.

۳- سعی شده تا این کتاب ساختاری پشتیبان برای کسانی باشد که برای اولین بار وارد متون می‌شوند. البته توجه به این نکته ضروری است که این

کتاب می‌تواند در کنار ارائه مدخلی برای دیدگاههای عرفانی، در صدد ایجاد مدخلی برای خود «عرفان» نیز باشد.

۴- یکی دیگر از اهداف این کتاب آزاد نمودن دانشجویان از تفکر «مطالعه همه یا هیچ» بوده است و البته با این امید که با مطالعه این گزیده‌ها به مطالعه منتهای کامل تشویق شوند.

۵- با توجه به تعداد روزافزون دانشجویان عرفان و کمبود گنجایش و ظرفیت کتابخانه‌ها برای ارتباط مستقیم دانشجو با کلیه متون دست اول، روش این مجموعه می‌تواند در کنار روشهای سنتی به تأکید توصیه گردد. کتابهایی چون گلچین حاضر که مبتنی بر روش غیر سنتی است، درصدد جمع‌آوری خواندنیهایی است که مواد یک دوره مقدماتی کامل در عرفان را تأمین می‌کند تا راه حل مشکل فوق باشد.

۶- چون بهترین روش برای درک صحیح نظرات یک عارف مطالعه آثار او به صورت دست اول می‌باشد، در این گلچین سعی شده تا مهمترین گزیده‌ها به صورت مستقیم از آثار امام در دسترس خواننده قرار گیرد.

۷- هر گزیده به صورت متنی کامل و پیوسته نخواهد بود بلکه اغلب متنی به صورت خلاصه شده، یا خلاصه‌های به هم پیوسته چند متن از بخشها و قسمتهای مختلف یک کتاب، شکل دهنده یک گزیده خواهند بود.

۸- این گزیده‌ها به صورت موضوعی و تا حدود زیادی مطابق با ترتیب مقدمات فیضی به شرح فصوص الحکم و در حد امکان به هم پیوسته و زنجیروار ارائه شده تا دیدگاهی منسجم و تصویری کلی از هر موضوع در عرفان اسلامی را به خواننده عرضه نماید.

۹- از آنجا که بحثها و استدلالهای عرفانی همچون بحثها و استدلالهای فلسفی در گزیده‌های متون متکی بر رشته‌ای پیچیده و طولانی از پیش فرضها و مقدمات است، برای اینکه خواننده، خصوصاً دانشجوی سالهای آغازین، سردرگم نشود، تفسیر گونه‌ای در ابتدای هر بخش آورده شده تا آن

پیش فرضها و مقدمات را برای خواننده روشن سازد. البته تذکر این نکته مناسب است که این تفسیرها، دانشجویان را از توضیحات و ارزیابیهای استادان بی نیاز نمی کند.

۱۰- هر بخش با مقدمه‌ای آغاز شده که بینشی کلی در مورد موضوع مورد بحث در آن بخش به خواننده می دهد؛ و تا حدودی ضرورت و نیاز به این مبحث و حدود مباحث مطرح در آن بخش را برای خواننده روشن می سازد.

۱۱- مقدمه ابتدای هر بخش و تفسیرهایی که قبل از هر گزیده آورده شده، به اضافه سؤالات آخر هر بخش به گونه‌ای طراحی شده تا مشوق خواننده برای جستجوی بیشتر و تفکر در مورد هر موضوع باشد. (به این صورت خواننده مطلب را زنده و پویا می یابد و نوشتار، احساس جمود و خشکی مطالب حفظی را به خواننده نمی دهد).

۱۲- در تفسیرهایی که در ابتدای هر گزیده آمده، یک دیدگاه ابتدایی روشن از کار عرفانی ارائه شده در آن گزیده عنوان خواهد شد تا خواننده دچار ابهام و گنگی نشود، ضمناً نظری هم به گزیده‌های پیشین و در واقع سابقه بحث حاضر خواهد بود تا خواننده را بیشتر متوجه سیر تطور و تکامل بحث از گذشته با حال نماید.

۱۳- ضمناً با توجه به تداخلهایی که موضوعهای عرفانی با هم دارند، در موارد لزوم یادداشتهایی تهیه شده است که خواننده را به متون مربوطه در آن بخش یا بخشهای دیگر ارجاع می دهد.

۱۴- در این کتاب با در نظر داشتن خوانندگانی که کتاب به آنها اختصاص یافته است، سعی شده از دو عادت متضاد و بد دوری به عمل آید:

الف) مطالب را زیاد پختن و بیش از اندازه نرم و قابل هضم ساختن (یعنی متون را آن قدر ساده کند که دانشجو هیچ زحمتی برای فهم آنها متحمل نشود، بخصوص در مورد متون عرفانی و فلسفی این کار نتیجه عکس دارد، چون اصل

در عرفان و فلسفه آن است که دانشجو یاد بگیرد به کنکاش و جستجو در امور پردازد تا علل حقیقی آنها را کشف کند، و این کار این روحیه را از دانشجو می‌گیرد).

ب) مطالب را بیش از اندازه نپخته و غیرقابل هضم رها کردن (یعنی عبارات و اصطلاحات به قدری مغلق و سنگین باشد که دانشجو یا خواننده تازه وارد را فراری و از فهم مطالب دلسرد کند).

۱۵- در پایان هر بخش چند پرسش (از هر گزیده یک پرسش) با عنوان پرسشهای نمونه ارائه شده است. این پرسشها به گونه‌ای طرح گردیده که خواننده با پاسخ دادن به آنها در واقع نشان می‌دهد که اصل مطلب آن گزیده را فهمیده است.

۱۶- پس از پرسشهای نمونه در هر بخش مآخذ و مراجعی برای مطالعه بیشتر پیشنهاد شده که به ترتیب مطالب هر گزیده ارائه خواهد شد.

۱۷- در این کتاب سعی شده تا مطالب هر بخش از بخشهای دیگر به طوری مستقل باشد که دانشجو یا استاد لزومی به دنبال کردن بخشها به همان ترتیب ارائه شده نداشته باشند و از بخشی که مایل باشند بتوانند مطالعه را آغاز نمایند.

۱۸- البته ترتیب عناوین بخشها عمدتاً بر اساس اهمیت یا عمومیت موضوعات آنها در عرفان اسلامی خواهد بود.

۱۹- عناوین بخشها (جز در موارد استثناء) از دو کلمه ساخته شده و این دو کلمه (جز در موارد استثناء) به گونه‌ای به هم مربوط خواهند بود. این کار به اخذ پیام و فحوای کلی مطالب کمک خواهد کرد.

۲۰- در این مجموعه کوشش شده تا بخشها در حجمی متناسب با یکدیگر ارائه گردند. (البته بین حجم گزیده‌ها لزوماً چنین تناسبی وجود نخواهد داشت).

۲۱- یادداشت‌هایی که در پایان هر بخش آورده شده است، علاوه بر ارجاعات، شامل توضیحات تکمیلی نیز می‌باشد که گاه شامل خلاصه‌ای از زندگینامه، آثار و عقاید عارفانی است که احتمالاً در کتاب نامی از آنها برده شده است.

۲۲- نمایه‌ای از آیات، روایات، ابیات و اعلام اشخاص، اماکن و کتابها در آخر کتاب آورده شده که کار تحقیق و جستجو به دنبال یک آیه یا روایت یا بیت خاص، شخص خاص و کتاب خاص را بی‌اندازه آسان نموده است.

در پایان، ضمن سپاس و شکر بی‌حد و عدا الطاف الهی که مدد رسان و پایان‌بخش این اثر بوده است، جا دارد از کلیه کسانی که به گونه‌های مختلف نویسنده را در راه اتمام آن یاری داده یا مورد تشویق و حمایت خود قرار داده‌اند صمیمانه قدردانی نمایم. در این میان بویژه از استادان ارجمند جناب آقای دکتر علی شیخ‌الاسلامی و سرکار خانم دکتر فاطمه طباطبایی که علاوه بر تشویق و پشتیبانی، مرا از کاستیها و نارساییهای صوری و محتوایی کار، آگاه ساخته و پیشنهادهای سازنده‌ای برای رفع آنها ارائه نمودند، بسیار سپاسگزار و ممنونم.

مراحم ارباب یقین و اصحاب معرفت را امید می‌برم که نگارنده را در این گام کوتاه و کلک لرزان آنجا که لغزان به نظر می‌آید، مورد عفو و اغماض خویش قرار داده، او را از نقایص کار آگاه سازند، چنانکه آن را زین پس بلندتر و ستوارتر بردارد.

هادی و کیلی

پاییز ۱۳۸۳